

УДК 721/728:7.03:7.04

С. І. Понкало,

*аспірант кафедри дизайну та основ архітектури
Національного університету “Львівська політехніка”.
Науковий керівник: к. арх. доцент Казанцева Т.Є.*

ПРИНЦИПИ ТА ПРИЙОМИ ЗАСТОСУВАННЯ АРХІТЕКТУРНОГО ДЕКОРУ НА БУДІВЛЯХ ЛЬВОВА 1890-х рр. (ПЕРІОДУ ІСТОРИЗМУ)

На основі натурних обстежень, бібліографічного аналізу було визначено основні принципи та прийоми застосування архітектурного декору на будівлях Львова 1890-х рр. Розглянуто на прикладі віллових, прибуткових та громадських будівель Львова періоду пізнього історизму.

Ключові слова: львівські будівлі 1890-х рр., історизм, принципи та прийоми застосування архітектурного декору.

Постановка проблеми. Архітектура другої половини ХІХ ст. стала важливим етапом формування історичної забудови, архітектурного образу основної частини Львова. У той час постали нові квартали, сформувались ансамблі вулиць і площ, були зведені споруди, які збагатили скарбницю світової архітектурної спадщини. Проблеми архітектури періоду історизму були порушені у дослідженнях широкого кола мистецтвознавців та архітекторів. Проте на сьогоднішній день не існує дослідження щодо визначення принципів та прийомів застосування архітектурного декору будівель Львова 1890-х рр. (періоду історизму). Тому сьогодні є актуально визначити та сформувані цілісну картину принципів та прийомів застосування архітектурного декору, для розуміння яку цінність та інформацію несе декор. В статті зроблено спробу визначити основні прийоми та принципи застосування архітектурного декору на будівлях Львова 1890-х рр. (періоду історизму).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Чимало зарубіжних та вітчизняних авторів, які торкалися проблеми вивчення архітектури доби історизму, досліджували зазвичай загальні аспекти або конкретні об'єкти. Проблему використання історичних форм, їх поєднання з новими технологіями та питання семантики в архітектурі історизму було розглянуто у фундаментальних роботах А. Іконнікова [12]. В монографії дослідниці Є. Кіріченко [13] є частково розглянуто стилістичні, композиційні особливості та деякі принципи, та прийоми застосування архітектурного декору на будівлях стилю еклектики (історизму). Серед ґрунтовних досліджень періоду історизму у Львові є праці С. Лінди [5, 6, 7, 11], в яких висвітлюються стилістичні, композиційні особливості, розглядаються питання становлення стилю, структури архітектурного

знака та архітектурного тексту в семіотичному аналізі, методів стилізації, деякі принципи застосування архітектурного декору. Окрім цього у багатьох публікаціях та монографіях вітчизняних авторів висвітлюються питання стилістичних особливостей періоду, семантики в архітектурі, загадуються принципи застосування архітектурного декору в період історизм, серед них це праці А. Мардера, Б. Черкеса, В. Вуйцика, Р. Липки, О. Трошкіної, Т. Казанцевої, Ю. Бірюльова, С. Фоменко. Зокрема, самим автором досліджено принципи та прийоми застосування архітектурного декору на сецесійних будівлях Львова кінця XIX – початку XX ст. [8], розроблена типологія архітектурного декору фасадів львівських будівель 1890-х рр. (періоду історизму) [9] тощо.

Мета статті. Визначити принципи та прийоми застосування архітектурного декору на будівлях Львова 1890-х рр. (періоду історизму).

Виклад основного матеріалу. Завдяки натурним дослідженням було проаналізовано 92 архітектурних об'єкти, із них: 45 вілл, 12 громадських та 35 прибуткових будівель. На основі статистичного та порівняльного аналізу було визначено основні принципи та прийоми застосування архітектурного декору на львівських будівлях 1890-х років (періоду історизму), а саме: принцип “цитувannya”¹ архітектурного декору; принцип тектонічного розташування архітектурного декору; принцип стилістичної залежності або різностильності; принцип рівнозначності²; принцип семантики; принцип “новаторства”, а також прийоми стилізації архітектурного декору та композиційні прийоми.

Принцип “цитувannya” архітектурного декору.

Цей принцип базується на перенесенні та наслідуванні минулого на рівні форми і прийому, окрім механічності перенесення відбувається і творче переосмислення деталі. Проаналізувавши львівські будівлі періоду пізнього історизму було визначено принципи “цитувannya” архітектурного декору: а) у **формах**: віконні та дверні отвори переважно були прямокутні, аркові, стрільчасті, перейнявши форми від попередніх стилів (готики, ренесансу, бароко на вул. Вербицького, 4, вул. Листопадового Чину, 11, вул. Лепкого, 20, вул. Скельна, 5, пр. Свободи, 20, пр. Шевченка, 21). Проте на етапі пізнього історизму було виявлено криволінійні отвори, які часто застосовувалися в стилі сецесії. Це говорить про те, що на пізньому етапі історизму відбувається творчий пошук форми, але свого розвитку і піку досконалості набуває в періоді сецесії (вул. Лук'яновича, 9-11, вікна III-го поверху – пізній історизм, сецесія – вікна I-го поверху вул. Руданського, 3); в *балконних плитах та огороженнях* – механічне перенесення овальних форм балконних плит та огорожень з попереднього стилю бароко (вул. Глібова, 1-5, вул. Коновальця, 47 та ін.); в *ордерних формах* – в історизмі відбувається

¹ Поняття “цитувannya” було ужито такими науковцями, як А. Іконніков та Є. Кіріченко.

² Поняття “рівнозначність” було ужито Є. Кіріченко.

повернення до ордерної системи попередніх стилів, де використовуються класичні ордери, (комполитний, іонічний, коринфський, тосканський, вул. Костюшки, 11, вул. Свободи, 15, 20, пл. Міцкевича, 1), слід зазначити, що ордер вже не сприймається як конструктивний елемент та єдиний канон пропорції, мірила краси та гармонії, він відверто набуває декоративної функції та елемента другорядного значення, на відмінну від класицизму де він був несучим і слугував як основний елемент (вул. Театральна, 18); б) **в декоративних мотивах:** рослинних, геометричних, класичних, антропоморфних, зооморфних (наприклад використання класичних мотивів картуші, волюти перенесені з стилю бароко, сандрики – ренесанс, рослинні мотиви – квіти, пальмети (вул. Вербицького, 3 вул. Січовий стрільців, 5, вул. Рилєєва, 9, 11 та ін.); в) у **рельєфності декору:** на відміну від сецесії декор в історизмі є об'ємним, пишним, використання скульптур у вигляді каріатид, атлантів, ангелів, портретних погрудь (вул. Дорошенка, 11, вул. Лепкого, 20, вул. Листопадового Чину, 6, вул. Нечуя-Левицького, 21, пр. Свободи, 13, пр. Шевченка, 26 та ін.); прикладом слугують і майолікові вставки, які в історизмі є рельєфні, об'ємні тоді як в сецесії площинні (вул. Ген. Чупринки, 21, вул. У. Самчука, 5, – історизм, вул. Курбаса, 5 – сецесія). Принцип “цитування” певної форми відбувався в залежності від переважаючих стильових тенденцій на різних етапах розвитку історизму, на ранньому етапі перенесення форм з середньовічної архітектури, на зрілому – форм ренесансної архітектури, на етапі пізнього історизму – форм барокової архітектури [1, с. 245]. Але, як показало дослідження, на етапі пізнього історизму зустрічаються і середньовічні, і неоренесансні мотиви (вул. Паркова, 7, вул. Костюшки, 11, вул. Драгоманова, 25 та ін.).

Принцип тектонічного розташування архітектурного декору.

Завдяки проведеному статистичному аналізу натурних досліджень львівських будівель пізнього історизму визначено принцип тектонічного розташування архітектурного декору: а) над вхідним порталом: як сандрики (вул. Рилєєва, 9, вул. Кольберга, 6); як замкові камені (пр. Свободи, 15, вул. Лисенка, 34); б) над вікнами: як сандрики (вул. Ген. Чупринки, 7, вул. Маланюка, 7, Рилєєва, 11); як замковий камінь (вул. Вербицького, 4, вул. Васильківського, 3, вул. Кольберга, 8, вул. Котляревського, 29, 39, вул. Лепкого, 20 та ін.); як фризи (вул. Глібова, 12, вул. Княжа, 6, 8 (цегляна кладка)), як ліпнина (вул. Нечуя-Левицького, 21); в) під вікнами: як дзеркала (вул. Глібова, 1-5, вул. Коновальця, 7); г) між вікнами: у вигляді фризу, дзеркал, картушів з гірляндами, пілястр, а також кованого декору (вул. Нечуя-Левицького, 20, вул. Котляревського, 41, вул. Коновальця, 47, вул. Маланюка, 7); д) на фризі між поверхами чи під карнизом у вигляді аркатурних поясів тощо (вул. Вербицького, 4, Глибока, 14, Дорошенка, 73, пр. Шевченка, 21 та ін.); г) в оздобленні аттика люнетою (вул. Ген. Чупринки, 7,

вул. Кропивницького, 1); майолікою (вул. Листопадового Чину, 11). Переважно аттик застосовувався в проектуванні прибуткових та громадських спорудах, рідше в іллах.

Принцип стилістичної залежності або різностильності.

У своєму розвитку львівська архітектура періоду історизму спиралася на широке коло історичних архітектурних неостилів. У 1890-х рр. у проектуванні львівських будівель періоду пізнього історизму, зокрема прибуткових, громадських і в іллах домінуючими стильовими спрямуваннями стає неоренесанс (італійський, французький, німецький), необароко, неоготика, неораманський, національний та швейцарський стилі. Спираючись на ренесансну, барокову, середньовічну архітектуру, архітектори запозичували форми прорізів, орнаменти, систему класичного ордера, аркади, пілястри, портики й лоджії в одних випадках механічно переносили деталі одного стилю, в інших – поєднуючи деталі різних стилів, та в третьому випадку стилізували їх. У народно-романтичній архітектурі запозичували перш за все мотиви орнаменту, деталі конструкції, матеріал. В цілому львівська архітектура генетично споріднена з попередніми стилями, які залишили пособи чисельні архітектурні надбання, від ренесансу будівлі пізнього історизму перейняла рустування площини фасаду (грецький, діамантовий, дощатий руст на вул. Котляревського, 33, вул. Рилєєва, 9, 11, та ін.), обрамлення вікон із трикутними, дугоподібними сандриками (вул. Глібова, 1, вул. Маланюка, 7, вул. Тершаківців, 4 та ін.); від бароко, пізній історизм перейняв криволінійність силуетів, розірвані сандрики, овальні форми балконів, круглі форми дахів (нагадуючи бані церков, вул. Глібова, 5, вул. Кропивницького, 1, вул. Лепкого, 20, вул. Матейка, 4, вул. Ожешко, 11); від середньовіччя, пізній історизм перейняв каркасну систему побудови, аркади, використання вікон стрільчастих форм, біфорій, трифорій (вул. Ген. Чупринки, 50-52, вул. Дорошенка, 73, вул. Зелена, 46, вул. І. Франка, 98, 114 (дах нагадує купол народної церкви), вул. Коновальця, 27, вул. Січових стрільців, 9).

Принцип рівнозначності.

Завдяки дослідженню архітектури періоду історизму у Львові було визначено також принцип рівнозначності, який полягав в тому, що завдяки використанню різноманітного декору, відбувалось механічне збільшення акцентів. На зміну одноманітності форми приходять різноманіття та принципіальна рівнозначність (однакове значення стилів, форм минулого, рівномірне розподілення акцентів, рівнозначність деталі), застосовуються багато форм, але за допомогою одного прийому. Прикладом такої рівнозначності форм, акцентів слугує будівля на пр. Свободи, 13. Якщо в класицизмі був головним стилеутворюючим елементом ордер, то тепер декоративна деталь, через це відбувається послаблення головної осі, немає нейтрального як такого фону і головного елемента (приклад пр.

Шевченка, 26, пр. Міцкевича, 1). Але слід зазначити, що на пізньому етапі історизму застосовували в будівництві відкриту цегляну кладку, яка створила нейтральний фон фасаду та дала змогу виділити головні елементи і легше сприйняти декор в цілому (вул. Валова, 14, вул. Матейка, 4, вул. Скельна, 5, пр. Свободи, 15, Драгоманова, 25, та ін.). Декор історизму втратив диференціацію архітектурних форм класицизму на важливе і неважливе, у такий спосіб і почуття міри, піднесеності та видиму систематичність. Прикладом слугує вілла на вул. Коновальця, 47, на фасаді якої застосовується різноманітний декор (пілястри, тіло яких оздоблено ліпниною та масками левів, розірваний сандрик, картуші з гірляндами, вази, скульптурна група над вхідним порталом тощо), який призвів до надмірності акцентів, хоча кожний окремий декор сам по собі є красивий та унікальний, але таким він не сприймається. Рівнозначність полягає також і в тому, що будівлі прибуткової і громадської забудови незважаючи на виконувану ними функцію та розташування в ансамблі міської забудови, є завжди пишно оформленими. На приклад, будівля готелю «Жорж» пл. Міцкевича, 1, фасад рустований в партерній частині, відділений по периметру від II-го поверху балконами з ажурним огородженням, застосування на II-му та III-му поверсі вікон біфорій, які прикрашаються півколонами тосканського, коринфського ордеру, по 4-х кутах фасаду знаходяться ніші з скульптурами, завершується будинок аркатурним фризом з мушлями, над яким увінчується аттик з рельєфом «Св. Георгія». Інший за своїм призначенням житловий будинок на пр. Шевченка, 26, головний фасад акцентований еркером, що підтримується атлантами та завершується балконним огородженням. Вікна усіх поверхів є пишно обрамлені, проте особливу увагу привертають вікна II-го поверху, отвори яких є криволінійної форми та оздоблені макаронами, що розташовуються на місті замкового каменю. Завершується фасад фризом у вигляді картуша з рослинними мотивами та консолями, які підтримують карниз, над антаблементом увінчується аттик.

Принцип семантики.

Носіями семантичних значень є архітектурні об'єкти в цілому, а отже, і їх складові: архітектурні форми, деталі, частини будинків. Архітектурна форма стала виражати відповідний архітектурний стиль. «Базовою основою та інформаційним носієм у формуванні стильового вирішення споруди в архітектурі історизму стала архітектурна деталь» [6, с. 28]. Одним з характерних елементів який набуває символічного змісту це скульптурний декор, а саме маски з зоо- або антропоморфними зображеннями, а також скульптурні групи (портрети) вул. Курбаса, 3, вул. Лепкого, 20, вул. Пекарська, 19. Маскарони ще з античності несуть в собі оберегову, символічну функції, яка з плином часу була втрачена, трансформувавшись у декоративну. Дуже часто можна зустріти на

будівлях пізнього історизму маски левів, що символізують силу та гідність (вул. Костюшки, 11, вул. Коновальця, 47, пр. Свободи, 13 та ін.). Крім того на будівлях зустрічаються портретні погруддя, геральдичні знаки на щитах, надписи, знаки ремесел, знаки сонця, музичні інструменти (які несуть інформацію про будівлю, про власників цієї будівлі чи навіть про їх уподобання, приклад вул. Дорошенка, 11 – музичні інструменти над вікнами III-го поверху та погруддя Шопена, вул. Мельника, 7 – знак сонця, пр. Свободи, 15 – під вікнами II-го поверху розташовані, знаки ремесел, символіка торгівлі, промисловості, науки та мистецтва, вул. Глібова, 12 – геральдичний знак, на щиті якого зображено зооморфний мотив бика, зверху щит увінчує ліпнина у вигляді корони над якою розташований лев або ймовірніше собака та обрамлюється щит листям пальмет). Використання рослинних мотивів на будівлях пізнього історизму у Львові також має символічний характер (на приклад пальмове листя, яке ще з античних часів вважається символом перемоги та слави, можна побачити на вул. Шевченка, 28, вул. Рилєєва, 9 та ін.). Ще одна важлива архітектурна деталь, яка є носієм певних значень і володіє певним смисловим навантаженням – картуш (в якому може міститися інформація із роками будівництва будівлі або герб – приналежність до роду у вигляді букв, а також знаків Гушалеви́ча, 5, вул. Хмельницького, 56, пр. Свободи, 13). Для громадських споруд значення мають завершення будинків, та їх входи, що несуть семантичне навантаження, а саме через використання ордеру, скульптурних груп, що вказує на його призначення та надають вагомості та значимості будинку (приклад будівля яка вже вище згадувалася на пр. Свободи, 15 крім знаків ремесел на фасаді розташована скульптурна група “Ощадність”, у вигляді жінки, яка обіймає двох чоловіків, у правій році вона тримає смолоскип, її голову увінчує корона з променями, яка символізує ощадність, добробут і розвиток Галичини, яка була встановлена на приміщенні Галицької ощадної каси, вхід також додатково привносить величність будівлі через застосування ордеру). Зокрема, форми вікон, відстані між ними, двері, дахи також несуть своє смислове навантаження в будівлі. В цілому будівлі історизму мали виявляти престиж замовника, що спонукало будівничих створювати складні, надмірно декоровані композиції фасадів, що в свою чергу носить також семантичний характер.

Принцип “новаторства”.

Як і в сецесії, на етапі пізнього історизму закладені нові принципи, які були виявлені в співставленні різних об’ємів, площин, матеріалів. Перш за все новизну архітектурі надавали нові матеріали та технології їх виготовлення. Використання металу (в оздоблені флюгерів, жардиньєрок, кована оздоба між вікнами, віконних град та дверей, огороження балконів вул. Ген. Чупринки, 7, вул. Котляревського, 41, вул. Маланюка, 7, вул. Нечуя-Левицького, 21, вул. Ожешко,

11, пр. Шевченка, 26 та ін.), дерева (балкони з дерев'яними різьбленими кронштейнами та огороженнями так звані веранди, вінчальні карнизи які підтримуються дерев'яними кронштейнами на вул. Гушалевича, 5, вул. Нечуя-Левицького, 20, вул. Котляревського, 29, вул. Лисенка, 34, вул. У. Самчука, 5 та ін.), відкрита цегляна кладка (різної геометричної конфігурації, яка складена в різні узорі (вул. Глібова, 12, вул. Княжа, 6, 8, вул. Лук'яновича, 9-11, вул. Метрологічна, 14, вул. Підвальна, 6 та ін.). Ще одною особливістю в оздобі будинків було декорування майоліковими вставками у вигляді фризу без та з цегляною рамою, яка була ромбічною та у вигляді восьмикутної зірки, (вул. Гушалевича, 5, вул. Ген. Чупринки, 21, вул. Нечуя-Левицького, 18, вул. Листопадового Чину, 11, вул. Коновальця, 27 та ін.), кольоровою черепицею на дахах, розписами у техніці фрески (вул. Маланюка, 7, та ін.). Новим було також і те, що у віллах і особняках застосувались різні форми, декори, як в планувальній структурі будинку так і в зовнішньому вигляді. На фасадах застосовувались різні комбінації сполучення матеріалів, відкрита цегляна кладка з облицюванням природнього каменю або з штукатурним муруванням, дерев'яні різьблені елементи, співставленні з кованими, розписи в поєднанні з ліпними елементами декору (вул. Ген. Чупринки, 50-52, 61, вул. Матейка, 4, вул. Нечуя-Левицького, 20, вул. І. Франка, 114, пр. Свободи, 15 та ін.).

Нижче розглянуто прийоми застосування архітектурного декору на будівлях Львова 1890-х рр. (періоду історизму).

Прийоми стилізації архітектурного декору.

Аналізуючи будівлі пізнього історизму у Львові було розглянуто прийоми стилізації архітектурного декору за трьома методами [5, с. 65]: а) стилізаторство – яке полягає у вивченні та новому баченні одного стилю минулого, виключаючи пряме копіювання форм; б) еkleктизм – довільне поєднання елементів з різних архітектурних стилів); в) ретроспективізм – дозволяє наслідувати і прямо копіювати форми минулих архітектурних стилів. Як вище зазначалося, *стилізаторство* базувалося на вивченні та на новому переосмисленні історичних мотивів. Метод стилізаторства найчастіше застосовується у віллах, рідше в прибуткових та громадських спорудах. Вілли за своїм образом, формою деталей несуть в собі мотиви попередніх стилів та водночас в своїй планувально-композиційній структурі та декорі були полем, де застосувались нові матеріали, технології (приклад у неготичні вілли за образом, мотивом, формою віконних отворів нагадують готичні об'єкти, але за введенням майолікових вставок, планувальним рішенням і об'ємною композицією є новими вул. Коновальця, 27, вул. Листопадового Чину, 11 та ін.). Звернути увагу потрібно на видозміну в історизмі вікон біфорій, які беруть свій початок з Стародавнього Риму та на фасадах львівських будівель пізнього історизму зазнають змін (приклад

“спарені” вікна третього поверху, які об’єднані розірваним сандриком, посередині якого ніша з скульптурою погруддя жінки пр. Свободи, 13, або як у випадку на вул. Дорошенка, 11 “спарені” вікна між якими декоративний картуш з овальною нішею, в який поміщене погруддя Шопена та оточені пілястрами, які завершуються архівольтом). *Еклектизм* як метод стилізації дуже часто застосовувався на будівлях історизму, зокрема пізнього. В чисельних громадських та прибуткових будівлях поєднуючи романсько-готичні (стрілчасті вікна, біфорії, трифорії, розетки, трилисники, аркатурні пояси, масверки) або ренесансно-барокові (картуші, обрамлення вікон лиштвами з “вушками”, пілястри, люкарни, медальйони, метопи, гірлянди, рустування) архітектурні форми, використовуючи їх в нових відмінних від першоджерела в просторово-планувальній структурі призначення архітектурного об’єкта. В дусі еклектизму пізнього історизму з переважаючими елементами неоренесансу та необароко створена будівля Галицької ошадної каси (пр. Свободи, 15), використання прийомів ритмічного рустування партерної частини з ломленого каменю, застосування ренесансних пілястр в обрамленні вікон, використання необарокового порталу з чотирма гранітними колонами та круглих вікон-люкарн, інші будівлі в дусі еклектизму з використанням архітектурних деталей є на вул. Винниченка, 4, (рустування, обрамлення вікна, фриз у вигляді аркатурного поясу), вул. Драгоманова, 25 (поєднання неоренесансу та необароко, використання барокового фронтона, рустування тощо). Як показало дослідження, найчастіше застосованим методом стилізації є *ретроспективізм*, який викорисовувався у віллах та особняках, житлових, громадських будівлях наслідуючи та прямо копіюючи архітектурні обломи, елементи декору, орнаменти, скульптурну пластику попередніх стилів, що було виявлено в архітектурних деталях: рустування (партеру, цілої площини стіни, ритмічне рустування частини фасаду вул. Валова, 14, вул. Ген. Чупринки, 61, вул. Матейка, 4, та ін.), обрамлення вікон із карнизами, дугоподібними, трикутними, прямими та розірваними сандриками, які часто підтримуються кронштейнами (вул. Рилєєва, 9, пл. Шевченка, 34 та ін.), обрамлення вхідних порталів ордерними формами (неороманськими колонами, неоренесансними пілястрами, доричними колонами на вул. Костюшки, 11, вул. Туган-Барановського, 7, вул. Маланюка, 7, пр. Свободи, 20), обрамлення вікон пілястрами та колонами (пл. Міцкевича, 1, вул. Рилєєва, 11 та ін.), привнесення з бароко розкріповки карнизів, криволінійність аттиків, овальні, круглі форми вікон (люкарни), барокові балконні перила у формі балюстради (вул. Герцена, 8, вул. Коновальця, 47, пр. Шевченка, 26, 28 та ін.); використання неготичних стрілчастих, лучкових отворів у вікнах та дверях (вул. Валова, 11, вул. Дудаєва, 15, вул. І. Франка, 98, пр. Шевченка, 21 та ін.); членування фасаду по вертикалі пілястрами (вул. Ген.

Чупринки, 7, вул. Лепкого, 20 та ін.); розчленування по горизонталі міжповерховим карнизом (вул. пр. Шевченка, 26, пр. Свободи, 13 та ін.); підвіконні парапети прикрашені орнаментом або у вигляді балюстради (вул. Пекарська, 19, 24 та ін.); використання класичних деталей в ліпному декорі: картуші, волюти, медальйони, замковий камінь, класичні гірлянди, іоніки, дентикули, консолі, метописи, розетки, вази, ніші, ліпнина ракушки (ніші з скульптурами Діви Марії – вул. Глібова, 12; вул. Князя Романа 1-3, вул. Каліча гора, 7, вул. Рилєєва, 9, 11, пр. Шевченка, 28 та ін.); рослинні мотиви: листя аканту, пальмети, трилистика, а також скульптури (вул. Валова, 14, вул. Валова, 11 – металеві скульптури та ін.).

Композиційні прийоми

Архітектори того часу мали ґрунтовні знання форм і прийомів композиції, властивих різним стилям. Використання різного роду декору, скульптурної пластики (класичного ордеру, пілястри, стрільчастих арок, аркад, картушів, волют, маскаронів, атлантів, каріатид тощо), їх поєднання мало б збагати композицію, але такий прийом навпаки призвів до втрати почуття міри та нерозуміння значення окремої деталі в системі композиції фасаду. Таким чином коли поряд з ордером стали використовуватися архітектурні деталі запозичені з різних епох, відбулося порушення відпрацьованих століттями пропорційних співвідношень, масштабів, зникла виразність головного і другорядного. Серед композиційних прийомів, які використовували архітектори, була відкрита цегляної кладка, яка могла бути як з однотонної цегли так двоколірна або поєднуватися з штукатурним муруванням. За допомогою відкритої цегляної кладки утворювалися гладкі (орнаментальна цегляна кладка) і об'ємні декоративні композиції (виступаюча цегла), що надавало композиційної виразності фасаду (вул. Глібова, 12, вул. Лук'яновича, 9-11 та ін.). Широко застосовувалося розчленування фасаду по горизонталі міжповерховим поясом і карнизом (пояс і міжповерховий карниз рівномірно ділив фасад на частини, в залежності від поверховості будівлі наприклад пр. Шевченка, 34), а також – по вертикалі пілястрами (вул. Коновальця, 47 та ін.). Ще одним з композиційних прийомів, які використовували архітектори в фронтальній композиції прибуткових та громадських споруд – метричне чергування однакових елементів (прорізи вікон з однаковими проміжками між ними: декор вікон змінювався з поверхом, проте міг змінюватися і на тому ж поверсі вул. Нечуя-Левицького, 21, та ін.). Проста метрична система ускладнювалася створенням ритмічних рядів, за допомогою чергування різних проміжків між однаковими елементами, різних за формою елементів (вікна і пілястри, вікна і ліпні вставки). Асиметричність, вільне планування, унікальність, як головна формуюча складова композиції у віллах (вільне розташування вікон, дверей, балконних виступів вул. Гушалевича,

5, вул. Котляревського, 27, 29а, 33, 41, вул. Хмельницького, 56 та ін). Симетрія та асиметрія у прибуткових та громадських будівлях була перш за все зумовлена наріжним розташуванням будинку. Використання в завершальній частині аттиків та вікон люкарн, різноформенних еркерів (як засіб композиційної виразності фасаду), різнофактурності поверхонь, матеріалів, ліпного декору слугує характерними композиційними прийомами львівських будівель періоду пізнього історизму. В цілому композиція фасаду вибудовувалася в розрахунку на сприйняття з одної точки зору.

Рис. 1. Принципи “цитування” та тектонічного розташування архітектурного декору виявлено: у формах віконних та дверних отворів: а) вул. Лук’яновича, 9-11 (криволінійні отвори, історизм), б) вул. Руданського, 3 (криволінійні отвори, сецесія); в) вул. Листопадового Чину, 11, г) вул. Скельна, 5; в ордерних формах: д) пр. Свободи, 15; в рельєфності декору: е) вул. Нечуя-Левицького, 21 (ліпнина), є) пр. Шевченка, 26 (скульптурний декор атлантів та каріатид); ж), з),и), і) вул. Коновальця, 47, вул.

Глибока, 12, вул. Котляревського, 41, вул. Листопадового Чину – тектонічне розташування архітектурного декору над та між вікнами, у вигляді ліпнини картуша з гірляндами, як фриз (цегляна кладка), як кована оздоба та в оздоблені аттика майолікою.

Рис. 2. Принцип стилістичної залежності або різностильності: а) вул. Рилєєва, 9 (діамантовий руст); б) вул. І. Франка, 114 (неготична вілла з народними мотивами, дах нагадує церковні бані); в) вул. Матейка, 4 (вілла в стилі необароко).

Рис. 3. Принцип рівнозначності виявлено в різноманітному декорі, рівнозначності форм, акцентів в композиції фасаду: а) вул. Міцкевича, 1; б) пр. Шевченка, 26; в) вул. Коновальця, 47; г) вул. Валова, 14.

Рис. 4. Принцип семантики виявлений в символічності декору: а) вул. Коновальця, 47 (маска лева на тілі пілястри); б) вул. Мельника, 7 (знак сонця); в) пр. Свободи, 15 (скульптура “Ощадність”); г) вул. Гушалевича, 5 (картуш); д) вул. Рилєєва, 9 (пальмове листя); е) пр. Свободи, 15 (символіка торгівлі, промисловості); є) вул. Глібова, 12 (геральдичний знак).

Рис. 5. Принцип “новаторства” виявлена в розписах, у використанні майоліки, дерева, металу, у відкритій цегляній кладці складеній в різні узори: а) вул. Маланюка, 7; б) вул. У. Самчука, 5; в) вул. Нечуя-Левицького, 20 (балкон дерев’яний з різьбленими кронштейнами); г) вул. Котляревська, 41 (жардиньєрки); д) вул. Лук’яновича, 9-11; е) вул. Мельника, 7 (різьблена веранда); є) вул. Ожешко, 11 (флюгер).

Рис. 6. Прийоми стилізації архітектурного декору розглянуто за трьома методами: стилізаторство, еклектизм і ретроспективізм: а) вул. Листопадового Чину, 11 (стилізаторство); б) пр. Свободи, 15 (еклектизм); в) вул. І. Франка, 98 (ретроспективізм).

Рис. 7. Композиційні прийоми: а) пр. Шевченка, 34 (міжповерховий карниз та пояс); б) Котляревського, 27 (асиметрія); в) вул. Нечуя-Левицького, 21(метричні ряди).

Висновки. Завдяки натурному обстеженню, статистичному та порівняльному аналізу було визначено основні принципи та прийоми застосування архітектурного декору на будівлях Львова 1890-х рр. (періоду історизму) зокрема, принцип “цитування” архітектурного декору (який виявлений у формах, в декоративних мотивах та у рельєфності декору); принцип тектонічного розташування архітектурного декору (наприклад над між та під вікнами, над вхідним порталом, на аттику, на фризі тощо); принцип стилістичної залежності або різностильності (у таких напрямках як неоренесанс (італійський, французький, німецький), необароко, неоготика, неораманський, національний та швейцарський стилі); принцип рівнозначності (виявлено в однаковому значенні стилів, форм минулого, рівномірне розподілення акцентів, рівнозначність деталі); принцип семантики (виявлена в архітектурній деталі в її символічності, що виражається через скульптурний, ліпний декор, рослинні мотиви та форми вікон, дверей); принцип “новаторства” (використання нових матеріалів, різного роду форм та декорів), а також прийоми стилізації архітектурного декору (розглянуто за трьома методами: стилізаторство, еkleктизм та ретроспективізм) та композиційні прийоми (виявлено в розчленуванні по горизонталі – міжповерховими поясами і карнизами, по вертикалі – пілястрами; симетричність, різнофактурності тощо).

Література

1. Архітектура Львова. Час і стилі XIII-XXI ст. /М. Бевз, Ю. Бірюльов, Ю. Богданова [та ін.]; Ін-т архіт. Нац. ун-ту “Львів. політехніка”, Громад. орг. “Ін-ти Львова”.— Л.: Центр Європа, 2008. — 720 с.
2. Вуйцик В.С. Зустріч зі Львовом: Путівник / В.С. Вуйцик, Р.М. Липка — Львів: Каменяр, 1987. —175 с.
3. Бірюльов Ю.О. Захаревичі: Творці столичного Львова / Ю.О. Бірюльов. — Львів: Центр Європи, 2010. — 336 с.
4. Казанцева Т.Є. До питання розвитку архітектурного декору на фасадах львівських споруд / Т.Є. Казанцева // Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. Серія: Архітектура. — 2010. — № 674. — С. 140–147.
5. Лінда С.М. Мова форми в архітектурі історизму сучасної України. Термінологічний аспект / С.М. Лінда // Проблеми теорії и історії архітектури України: сб. науч. тр. — Вып. № 10. — Одесса: Астропринт, 2010. — С. 63–71.
6. Лінда С.М. Проблема стилю в архітектурі львівського історизму / С.М. Лінда // Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Архітектура». — № 4 10. — Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2000. — С. 27–33.

7. Лінда С. М Структура “архітектурного знака” та “архітектурного тексту” в семіотичному аналізі об’єктів історизму / С. М. Лінда // Національного університету “Львівська політехніка”. Серія: Архітектура — 2012 — № 728. — С. 14–25.
8. Понкало С.І. Принципи та прийоми застосування архітектурного декору на будівлях Львова кінця ХІХ ст. – початку ХХ ст / С.І. Понкало // Сучасні проблеми архітектури та містобудування — К: КНУБА, 2016.— Вип. 45 — С. 98–108.
9. Понкало С.І. Типи архітектурного декору фасадів львівських будівель 1890-х рр. (періоду історизму)» / Матеріали з інтернет конф. / Нац. ун-т «Львівська політехніка», Каф. Дизайну та основ архітектури / — Львів, 2016 — С. 67-71
10. Трошкіна О.А. Загальні семантичні принципи формування образу представницьких споруд / О.А. Трошкіна // Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження культурної спадщини. — Київ, Видавничий дім “А+С”, 2005. — С. 295-306
11. Черкес Б.С. Історизм в архітектурі незалежної України / Б.С. Черкес, С.М. Лінда // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія: Архітектура. — 2010. — № 429. — С. 114–132.
12. Иконников А.В. Историзм в архитектуре / В.А. Иокнников. — М.: Стройиздат, 1997. - С. 516
13. Кириченко Е. И. Русская архитектура 1830-1910-х годов / Е. И. Кириченко — Москва: Искусство, 1978 — 399 с.
14. Фоменко О.А. Роль знаков в формировании архитектурного образа / О.А. Фоменко // Тезисы докладов 49-й научной конференции. "Повышение эффективности строительства" — Харьков, ХИСИ, 1994. — с.8

Аннотация

На основе натурных обследований, библиографического анализа были определены основные принципы и приемы применения архитектурного декора. Рассмотрен на примере вилловых, жилых и общественных зданий Львова периода позднего историзма.

Ключевые слова: львовские здания 1890-х гг., историзм, принципы и приемы применения архитектурного декора.

Abstract

On the base of field research, bibliographic analysis the basic principles and methods of the use of architectural decoration were determined. The author considers Lviv villas, residential and public buildings of the late historicism period.

Key words: building Lviv 1890s., historicism, principles and methods of application of architectural decoration.